

Az ártatlanság fekete madara

Harper Lee: Ne bántsátok a feketerigót

„Lőjetelek le annyi szajkót, amennyit csak akartok, de ne bántsátok a feketerigót. Az bűn. [...] A feketerigó nem okoz kárt, csak füttyül, és füttyével gyönyörűséget szerez mindnyájunknak. Nem tesz kárt a veteményben, nem rak fészket a csűrben, csak vidáman füttyörész.”

Harper Lee

1 A Folio Society nevű angol könyvkiadó megszavaztatta olvasóit, hogy mely könyveket tartják az emberiség számára legnagyobb hatással bíró irományoknak. Ezek között a Ne bántsátok a feketerigót az előkelő 7. helyet foglalja el a maga 10%-ával. A teljes listát lásd: http://hvg.hu/kultura/20141113_Fejtej_mellett_a_Biblia_es_Darwin_ezek

2 Martin Luther King, *Van egy álmom*=<http://www.kenya.eoldal.hu/cikkek/martinlutherking.html> (utolsó letöltés: 2013.03.05)

Harper Lee 1960-ban megjelent regénye hatalmas sikereket ért el, a szerzőt ezért a regényéért Pulitzer-díjjal is jutalmazták. Érdekes, hogy az író se a regényt megelőzően, se utána nem írt mást, és mégis, ezzel az egy könyvvel méltó helyet foglal el a klasszikusok között. Az amerikai könyvtárosok a 20. század legjobb regényének választották, nemrégiben pedig Nagy-Britanniában¹ azok közé a könyvek közé sorolták, amelyeket minden felnőtt embernek feltétlenül el kellene olvasnia az életében.

Miért olyan sikeres ez a könyv? Talán azért, mert senki sem azt kapja a könyvtől, amit vár. A történet két szálon fut: az egyik oldalon megmutatkozik a gyermekien naiv világ, a másik oldalon pedig a felnőttek valósága. A két szál szép lassan közeledik egymáshoz, míg nem a történet végén teljesen összeér: a gyermekek megértik a felnőttek gondolkodásmódját, és a felnőttek is azonosulni tudnak a régen elfeledett világgal. A könyv sikerének másik oka lehet, hogy jókor és jó helyen íródott. A könyv, mint tudjuk, 1960 nyarán jelent meg. Ez az időszak a feketék polgárjogi mozgalmának a csúcspontja. Ekkortájt folyt Rosa Parks ügye, aki egy buszon nem adta át helyét egy fehér nőnek; illetve ekkor tűnt fel meghatározónoklataival Martin Luther King is.

Harper Lee ezzel az írásával mondhatni kifejezi saját álláspontját is az ügyben: amellett agítál, hogy a feketéket is emberszámba kell venni; és végre elérkezettnek látja az időt arra, hogy egyenlőséget tegyenek a fehérek és a feketék között. A könyv olvasása során pedig nem mellékesen azonosulni tudunk Martin Luther King tanításaival is. Nevezetesen, hogy az erőszakmentesség az egyetlen lehetőség az integrációra; illetve, ahogy a *Van egy álmom* című híres beszédében mondja: „Eljöttünk hát, hogy beváltsuk ezt a csekket”². Ez a mondat a regény azon jelenetében is megtalálható, amikor Atticus, a főhős arról beszél, hogy a fehérek mennyire igazságtalanok tudnak lenni a négerekkel. „Undorítóbb dolgot el sem tudok képzelni, mint mikor

egy hitvány fehér ember kihasználja egy néger tudatlanságát [...] a feketék ezt nem felejtik el, és eljön a nap, amikor majd benyújtják a számlát.” (320.)

A regény számunkra azért is nagyon fontos lehet, mert könnyed módon, akarva-akaratlanul is megtanít minket pár fontos erkölcsi tanításra: mi is az a tolerancia, az ártatlanság, az igazságosság, a bátorság, a sztereotípiák, hogy mi a gyermeki naivitás előnye; és ami a legfontosabb: minden ember egyenlőnek számít.

Mindezekből jól látható, hogy nem olyan „egyszerű” olvasmányról van szó, mint amilyennek elsőre gondolnánk. E könyv úgy mond gyerekmesébe bújtatott polifonikus regény, műfaját ezért is nehéz meghatározni. A kritikusok is három táborra szakadnak a témában, hiszen máig vitatkoznak azon, hogy ez egy gótikus, realista vagy fejlődésregény. A legelfogadottabb alternatíva az, hogy ez egy fejlődésregény. Ugyanis Scout, a főszereplő, a regényidő három éve alatt szende kislányból kénytelen reálsan látó nagylánnyá fejlődni.

Az író stílusa nagyon megkapó, ugyanis oly módon tud történetet mesélni, hogy az egyes jelenetek szinte filmszerűen követik egymást. Van, hogy egy-egy jelenet átmenet nélkül olvad bele a másikba. Ugyanezt a módszert felhasználva próbálja meg az író a felnőttek és Scout világát is összeegyeztetni. Mindezeket az ironia, a humor és a szatíra eszközeivel keveri, és alkot egy olyan világot, amely egyszerre tűnik közelinek és távolinak. És tévedés ne essék, ez a könyv nemcsak gyermekek számára íródott. Ezt a könyvet nyugodtan kezébe veheti a felnőtt olvasó is, mert általa olyan dolgokat fog újra átélni, amit már régen elfeledettnek hitt.

A történet az 1930-as években játszódik, amikor is az Amerikai Egyesült Államokban még mindig nagyon erős a fajgyűlölet, és emellett erősen érezni lehet az 1929-es gazdasági válság hatását is. Ebben a vészterhes időszakban éli boldog gyermekkorát egy déli kisvárosban a két elválaszthatatlan testvérpár, Jem és Scout Finch. Eredeti nevükön Jeremy Atticus Finch és Jean Louis Finch. A két gyermek közül Jem az idősebb, ő már 9 éves. Kishúga, Scout épp iskolába készül. A gyermekeket ügyvéd édesapjuk, Atticus Finch egyedül neveli. Apjuk egyetlen segítsége a színes bőrű szakácsnő, Calpurnia, aki sajátjaként gondozza és neveli a két kisgyermeket. A gyermekek gondtalanul élnek mindennapjaikat; legfőbb gondjuk, hogy iskolába kell menni, vagy amikor sötétedik, be kell menni a házba. Nem érzékelik a körülöttük levő zord valóságot; élnek a gyermekek elzárt, idillikus világában. A feketéket nem nézik le, ugyanis Calpurnia állandó jelenléte nekik normálisnak számít. Ugyanígy nem észlelik a gazdagok és szegények közti különbségeket sem.

Ám, ahogy szépen lassan halad előre a történet, sorra előtűnnek a gazdasági- és társadalmi problémák. Apránként mindkét gyermek kénytelen lesz észrevenni a körülötte fennálló világot, és ennek hatására egyre többet és többet kell elhagyniuk gyermeki énjükből. A valós világ valahol ott kezd megmutatni valódi arcát, amikor édesapjuk elvállalja egy néger férfi, Tom Robinson védelmét. A tárgyalás Tom ellen irányul, akit egy fiatal fehér lány meggyalázásával vádolnak. Az eset már eleve veszett ügynek számít, ugyanis ebben a korban egy fekete szava semmit nem ért a bíróságon a fehérekével szemben. Hiába bizonyítja be Atticus, hogy védence ártatlan (a fehér lányt saját apja verte meg, amiért látta őt a négerrel csókolózni), a kor, amelyben él, még mindig elutasító a feketékkel szemben. Miért vállalja el mégis a néger védelmét? Azért, mert Tom Robinson ügyét becsületbeli ügyének tartja. Tudja, hogy a győzelem elérhetetlen – „Az, hogy száz évvel előbb vereséget szenvedtünk, mielőtt még a harcot elkezdtük volna, még nem ok arra, hogy ne próbáljunk győzni” (111.) –, de mégis megtesz mindent védelméért.

3 Legvalószínűbb az, hogy Lee az esetet a *scottsboroi fiúk* híressé vált ügyéből merítette. Ebben az ügyben kilenc néger férfit ítéltek el két fehér nő ellen elkövetett erőszak miatt – elégtelen bizonyítékok alapján.

Gyermekei is szerves részesei lesznek az ügynek. Tudniillik az apjukat ért támadások, rágalmak őket is mélyen érintik. Nem értik, miért rossz az, ha apjuk egy néger embert véd; és legfőképpen nem értik azt, hogy miért elutasítók az emberek emiatt az édesapjukkal. Mindvégig naivan bíznak apjuk győzelmében – hiszen Tom Robison ártatlan –, és nem értik, miért döntenek a bíróságon igazságtalanul. Apjuk ezt azzal magyarázza, hogy sajnos egy olyan korban élnek, amikor a felnőtt emberek, ha akarnak se tudnak igazságosak lenni. Hiába tudják a lelkük mélyén az igazságot, nem mernek lépni. Vagyis: hat rájuk a politika, a társadalmi norma és a szokás. És amíg ez így van, addig nem lesz igazságosság a földön.

Ezzel az üggyel és döntéssel egy teljesen más világ nyílik meg a gyerekek előtt: egy korrump, gonosz és érthetetlen világ. Feltűnik, hogy az emberek nem egyenlők, sokan nem az igazi arcukat mutatják, és hogy ha valaki egy tömeg tagjává válik, akkor arra az időre elveszti egyéniségét. Ekkor értik meg a gyerekek a regény elején, apjuk szájából elhangzott utasítás értelmét – ami a regény fő mondanivalója is egyben: *Ne bántsd a feketerigót!* Vagyis megértik, hogy a feketerigó az ártatlanokat szimbolizálja. Tom Robison személyében ez a példa meg is testesül: ártatlan, ennek ellenére mégis meggyötrik. A tárgyalás igazságtalan eredményét követően Tom elveszti életkedvét, és inkább a halált választja: megpróbál megszökni a börtönéből, mire az őrk agyonlövik. Bár Tom Robison karaktere csupán kitaláció, de forrásokból tudhatjuk, hogy esete³ nem volt páratlan abban az időszakban. A rabszolgák felszabadításától kezdve ugyanis az 1960-as évekig nagyon sok afroamerikai állampolgárt ért hátrányos megkülönböztetés a borszíne miatt. Tehát Tomot felfoghatjuk úgy is, mint a korra jellemző korrupció egyik ártatlan áldozatát.

A könyv egyik legélvezetesebb pontja a narráció. Ugyanis az író két narrátorral is dolgozik, aki tulajdonképpen egy és ugyanaz a személy, maga Scout Finch. A regényben gyermekkori és felnőttkori énje is megszólal: a fiatal Scout meséli el a történeteket, a felnőttkori énje pedig sokszor felülírja, más megvilágításba helyezi ezeket. Az író ezzel arra próbálja felhívni a figyelmet, hogy egy emberre milyen hatással van az idő, a tapasztalás és a sok változás, amin élete során keresztülmegy.

Scout alakja nagyon fontos a regény szempontjából, hiszen ő egy nem mindennapi kislány. Már hatéves korára tud olvasni, kortársaival ellentétben van mersze kérdezni, válaszolni és a legfontosabb az, hogy van mersze cselekedni is. Gyermeki naivitásával, kedvességével eléri, hogy a dühödt csőcseléket lenyugtassa – mondhatni érző embereket varázsoljon belőlük –, ezzel mentve meg Tom Robinsont a lincseléstől.

A másik kiemelendő szereplő a regényben az apa, Atticus Finch. Ő a regény idején már bőven középkorú férfinak számít, ezért sok dolgot tud már a világról. Szakmájában nagyon jó, az életben becsületes ember, és emellett remek családapa. Gyermekeit szinte felnőttként kezeli, ezáltal aktív gondolkodásra készíteti őket. Az életben

nem ítélkezik senki felett, nagyon megértő. Ezenkívül még nagyon sok dologban tehetséges, de ő ezt nem veri nagydobra, ugyanis úgy véli: „okos emberek nem büszkék a tehetségükre”. (143.) Gyermekei eleinte nem is tudják, hogy Atticus mennyi mindenben járatos; csupán azt tudják, hogy apjuk nagyon különleges ember. Atticust mindenki tiszteli, de mégis nagyon meglepődnek, amikor elvállalja Tom Robinson ügyét. Tudják, hogy veszteni fog; Atticus is tudja, ennek ellenére elvállalja az ügyet. Szívvel-lélekkel küzd a négerért, ha rajta múlik, Tom ki is szabadult volna. De hát nem rajta múlt, hanem az esküdteken. Ők pedig bűnösnek nyilvánították Tomot. Bár Atticus vereséget szenvedett a bíróságon, erkölcsileg mégis győzelmet aratott. Elérte ugyanis, hogy az esküdtszék sokáig gondolkodjék. Más szóval, arra készítette az esküdteket, hogy azok jól fontolják meg döntésüket, ne pedig automatikusan döntsenek. És ez abban a korban nagy újtásnak számított. A per elvesztése tehát nem jelentette egyértelműen az ügy elvesztését is. Hiszen ez a per nemcsak reménysugarat nyitott meg az afroamerikaiak előtt, hanem megmutatta, hogy az emberiség képes a változásra.

Ragasztószalag-szöveg, 1985

